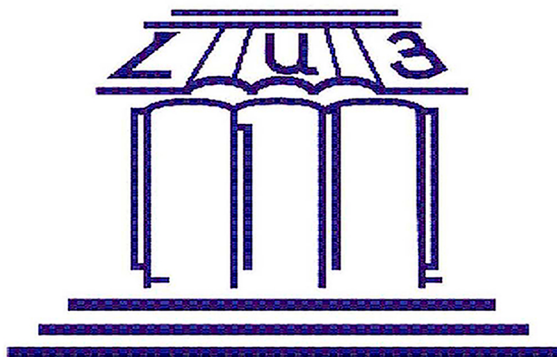

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1, 2

Մ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ՊԱՏՄՎԱԾԻՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

Ս. Լևոնյանի անվան ընկերություն „Ջակկիֆա“

1926

891.99

Պ-50

- 0 NOV 20W

U. S. AIR FORCE

U. S. AIR FORCE

U. S. AIR FORCE
10-11-10

ՀԱՅ ԿՈՄԻՏԵ

831.99
7-50

Մ. ՊԵՏՐՈՍԵՆՔՆ.

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Ակցիաներական ընկերություն «Զակնիկա»

1926

3327-6

Թիֆլիս, տպարան «Զարյա Վոստոկ»-ի, Ա. Յուլուկիձեյի
 փ. № 4. Գրավիր № 36. Տիրած 2.000—Պատվեր № 801.

ԶԱԳԵՍԻ ԲԱՆՎՈՐԸ

Հանդիսատե և Քուռ գետը, մոտոր ու անվրդով ափերի
 մեջ սեղմված, հավիտենական նինջը յերեսին, անդորր-
 անխուսով, մեղմ վշտոցով ապրում եր իր թմրությունը:

Ապրում ե նա հին-հին փրատակների մեջ գեռ նիր-
 հող անցյալի հուշերով:

Յերբեմն դառնացած՝ դուրս և գալիս ափերից,
 կատաղի զայրույթով բորբոքվում-փրփրում ու նու-
 րից մտնում իր հունը՝ այնքան նեղ, միալար ու
 վտիտ...

Միաձույլ մի վիթխարի մեծություն, հսկա ապա-
 ոած, ժայռերի շերտավորումներ, ցեմենտի ու կայծ-
 քարի հոծ զանգված:

Յերկրի կուրծքը ճեղքված, ոճապտույտ վոլորում-
 ներով անցնում և մեծ ուղին:

— Զան Ակուր, ճեղքիր, ճեղքիր ապառաժը, չե՞
 վոր յերկաթ և քու կամքը, առյուծ և քու սիրտը ու
 հսկա միտքը քու անհաղթելի:

Վոլորիր կուռ բազուկներդ քու յեռուն աշխա-
 տանքի աղբյուրն և քու անդուլ փատաղը...

Մեծ վարպետ, ճակատող խոր կնճիռներ, մազերդ
 ալեխառն, աչքերդ կրակ ու բոց. կյանքն և յեռում
 քո մեջ, համամարդկային մեծ կայծն և ծավալվում
 վիթխարի ու հսկա:

Ջրերի մեղմ զոդանջը, նրա խորհրդավոր վշտոցը,
 նեղ, ուրույն գալարումները պիտի լսեն ընդմիջա:
 Պրոդետարիատը համախմբված քու շուրջը, իր ամուր

բազմակիսների հաղթանակով, ուժգին հրամայական տեմպով ջրերը դուրս պիտի նետե ափերից ու ջրվեժը կատաղի պիտի ծառանա հաղթական...

Հուժկու զինամոն, հավերժածին երեքտուն — լուսափայլ ալիքներով կողողեն ամեն մի խավար անկյուն, ամեն մի մութ խորշ, մոռացված ու արհամարհված...

Ու մեր ուժերը միացած փրփրած ալիքների, նրա մեծ թափի ու կատաղի վոբոտումներին — մի նոր աշխարհ կը ծնի, մի նոր, չտեսնված յեռանդի աշխարհ, աշխատանքի, աշխույժի — կենդանի հրաշունչ աշխարհ...

Արև, լուսին, ծով ու լեռներ, աստղազարդ յերկինք, բուք ու փոթորիկ, վոբոտ ու կայծակ կը ձուլվեն իրար, մեծ պայքարի, մեծ հաղթանակի համար...

Այդպես ե ծնվում նոր կյանքը... այդպես ե լինում յերկունքը...

Ջագեսի բանվորի բրիչը սրածայր ձեղքում ե ժայռերի կուրծքը, պատնեշ ե կանգնում ստորյերկրյա ցանցով — զինամիտ ու կապսյուլ, պատրույկ ու վառող ցնցում ե ողբ, շրջապատը դղրդում, կատաղի վոբոտը յերկինք ե հասնում...

Սուլում ե սուլիչը, կուկուշկան սևափ վրա, համաշափ դարկերով անցնում ե առաջ:

Հազարավոր ձեռքեր, իրեն մի մեծ հսկա, տարբերում են նոր ուղին, հարթում լայն ճանապարհը, կերտում մեծ շենքը, մեծ ջրամբարը շինարար աշխատանքի...

Մերն ե այս բոլոր, մենք ենք նրա հաղթական տերը. մերն ե աշխատանքը — մեզ յեռանդի ու աշխույժի վաստակը: Հնչում ե պրոլետարիատի ձայնը, հուրդում ամբողջ աշխարհին...

Ու Ջագեսի սլեսարը կամար ե կապում պողպատ սյուներից՝ ամուր ու կանգուն...

Ու Ջագեսի քարհատը յերգում ե խրոխտ, հետը հյուսում ե ցեմենտ ու ավազ: Ամուր ե նրա դարկը, ուժեղ ու կայտառ: Մեծ աշխատանքի նա հիմքն ե դնում...

Ու Ջագեսի դարբինը — Ջագեսի սիրտը իր դարկերի հետ կապում ե նոր ուխտ. անխոնջ ջատագով հարյուրավոր տարիներ արյունով պնած, հարյուրավոր տարիներ տանջանքով հյուսված. ե մեծ հաղթանակի անմահ որերին ավետում ե նա...

— Այսպես ե ծնվում նոր կյանքը, այսպես ե լինում մեծ յերկունքը...

1925 թ.

ՀՈՒՆՎԱՐԻ 9-Ը

I

Ո՞ւմ ե անաշնորհում, ռւբ և տանում նա՝ թագի,
գահի հմայքով կլանված...

Կեղծ բողոքի, վրդովմունքի դիմակով քողարկ-
ված՝ զիվային քրքիջը շրթին, քաջ անաշնորհ — Գա-
պոն... Գապոն...

Ահա վիթխարի պալատը, ահա հաղթական կո-
թողը վռակե գմբեթով զարդարված, պատերը հսկա,
ամրակուռ, պարխապները գեղանկար:

Ներսը գահը... գահը ճահիճ, գահը զգվանք, ցո-
փության վորրան...

— Հեռու, հեռու այդ դարշանքից, այդ ստոր,
լիտի վեղարավոր թագակալից...

Փողոցը, սալահատակը, ձյունի հաստ շերտավո-
րումները, յերկաթե ողակները, կանգուն կամարները
թույն են պարունակում, զազրելի թույն...

Բայց նա դարավոր թմբությունից արթնա-
ցած անցնում է առաջ, գնում է հաստատ քայլերով՝
ճակատը բաց, սիրտը ալեկոծ, բողոքը շրթին...

Անցնում է նա հաղթ, անխռով, հարթելով մեծ
ճանապարհը, փոթորկալից ու անեղ...

Անցնում է տիեզերական կապանքների, կուռ
շղթաների ու վայրագությունների զեմ մաքառելով...

Այնտեղ, այնտեղ, ուր գուցե իր գերեզմանն է
պատրաստվում, այնտեղ, ուր իր արյունը պիտի
թափվի...

7

Վորագայթի բոլոր ցանցերը տրորելով, կապանք-
ների բոլոր շղթաները խորտակելով անցնում է նա ա-
ռաջ, կամքը հզոր, հայացքը վրեժ...

Ո՞վ կը հանդգնի վիթխարի սիրտը փշրելու
արձձի ու գնտալների տարափը, թնդանոթների ու
գնտացիրների վորոտը, սվինների ու մերկացրած
սրերի սարսափը չեն կանգնեցնիլ տիեզերական հսկայի
վիթխարի գրոհը...

Ինքը, հայր Գապոնը, փառքից կուրացած՝ տվեց
ազատություն իր առած, իր նողկանքի ու դարշանքի
ստրուկներին...

Նա ուզեց իր մի անեղ նշանով բնաջինջ անել,
խորտակել, արմատահան անել նորաբողոք ծիլերը...

Ձե՞ վոր այնտեղ հազարավոր սվիններ, հեծյալ ու
հետևակ, գնտացիր ու թնդանոթ, գահիճ ու դահճա-
պեւ՝ դարան մտած՝ սպասում են իր հրամա-
նին...

Շուտով կրակ ու շղթա, բոց ու ալիք, վորոտ ու
վառող, ձիանց տրոփյուն, զենք ու շառաչյուն, աջից
ու ձախից, ճակատից ու թիկունքից ծուղակը կառնեն,
կը ճղմեն նրանց յերկաթ ճանկերում...

Ու հրձվում է Գապոնը, հրձվում է իր նեխված
հոգով, իր ալյանդակ արարքների հմայքով... քրքիջը
շրթին զիմում է գործի...

... Պալատը գողում է... փեղկերը շարժվում են
վորտից ու շառաչյունից...

... Մայթերը ներկվում են կարմիր արյունով,
մոռյլ ու սրախողխող դիակներ ցաքուցիր...

... Փողոցը մոռյլ, փողոցը ամայի ու վհատ...
գահը կանգուն է... գահը ամուր... գահը վիթխարի...

պալատի ստրուկը հրճվանքով լցված՝ համբուրում է Գապոնի սև շրթունքները... գալարվում է բալետների մերկ սրունգները գրկած ու ճարպոտ փրեյլիկների վոտքերը լիզում...

Գապոնը մեծ — պալատի սիրտը. փառաբանում է նրան ու տոնում են իրենց աշտորվա հաղթանակը...

Ու պալատի ստրուկները 'ի մի գումարված՝ քըրքջում են ծաղրը... ծաղրը նվագով... ծաղրը յերգով ու պարով...

Ու մինչև արևի ծագը, մինչև արևի մուտքը, հրճվում են նրանք իրենց փառքով, իրենց մեծության ու մոլորության հմայքով...

Ու ցածը, հրամանին հլու՝ զինված գեներոով պատանեշ են կանգնել, վոր ներս չը խուժի ամբոխը ստրուկ, վոր կանգուն ֆնա պալատը վիթխարի...

II

— Ե՛յ, հե՛յ Գապոն, սրիկա, խաբեբա, գոռում է մասսան, յերկիրն քն է դողում...

... Ու մի նոր թափով սեղմում է նա իր շարքերը խիտ, վրեժով լցված, լի գայլությունով, կառապի գրոհով առաջ է շարժվում:

Նորից պայքարի մի անեղ կռիվ, նորից վորոտում, նորից շառաչուն...

Ջրերը գետերից յետ-յետ են վազում. հիմքից դուրում է պալատը դարավոր...

— Ե՛յ, հե՛յ Գապոն, շտապիր, շտապիր գորքդ աշտեղ, գոռում է մասսան և միաձույլ, իբրեւ վիթխարի տխտան առաջ է շարժվում...

Պալատը ընկավ, պատերը յերերուն ճեղքված են տվել...

Դողում է պալատի խրովիլակը... Ո՞վ համարձակվեց, ո՞վ հանդգնեց մոտենալ պալատին, ճշում է հուսահատ ու լքված հայր Գապոնը:

— Յես եմ քանդել նրա հիմքը, յես եմ խորտակել քու մեծ պալատը... լսվում է փողոցում ընկած արյունաներկ մանուկի ձայնը...

— Իմ կոշտացած յեղունգներովս եմ ջարդուփշուր արել քու գարավոր թմրության մեջ նեխված պարխապները... ասում է նրան գեղջիկուհին...

— Իմ արյան կաթիլները ծծվել են գետնի խորքը ու անցել պալատի հիմքը ու խարխուլ դարձրել նրան, հնչում է տանջված բանվորի կոչը...

— Տարեցատարի հավաքված իմ արցունքների հեղեղն է հալեցրել քու վոսկե թագը, լսվում է մորմնքված ու տանջված մոր աղաղակը...

— Քո բռնի հրամանների, արձձի տարափի, մերկացրած սրերի, կախաղանների զոհ գնացած մեծ հեղափոխականներին զայրույթն է բռնկվել ու թունավորել քու գահը, հնչում է նա վայրագ ու կատաղի...

— Իմ կուսական արբունքից խլած լսիկը հեշտանքի թույնն է խտացել ու գահավիժ արել քեզ, բացականչում է պալատի հարձ դարձած կույսը...

— Մարսուռի ու ցնցումի ճիրաններից անաբեկված արյան բոցն է հալեցրել քու այնքան ամրակուռ ու անհաղթելի փառքը... խոսում է դահիճը՝ շղթաներն ու կապանքները ջարդուփշուր փոտների տակ...

— Զնդանի մեջ կաշկանդած, արյան ու թույնի

մեջ գտաւ, դարերի բռնութեան զայրույթն ե բռնկվել ու տապալել քեզ... խոսում ե գառամյալ բանտապետը...

— Սերնդե-սերունդ, բռնակալութեան դեմ խուլ պայքարը կովի ու մարաի մեջ միավել—կյանք ե առել հաղթ ու վիթխարի—սա մեծ Ռուսաստանի աշխատավոր ժողովուրդն ե ի մի ծուլված՝ հաղթանակով գրոհ տվել ու վերջնականապես բնաջինջ արել քեզ...

Ահա հյուսիսի տիտանը իր հաղթ թևերով սլանում, ձախրում ե ամենուրեք, աշխարհից-աշխարհ, ովկիանոսից ովկիանոս, հյուսիսից-հարավ, արևելքից-արևմուտք, բերելով իր հետ մի նոր արշալույս, կենսաբեր շողերով, վերածնութեան ու հաղթանակի պսակներով զարդարուն...

... Ու յես կանգնած ելքրուսի ձյունապատ գագաթին, արշան ու պայքարի մեջ ձուլված, հնոցի ու զնդանի մեջ միաված, համաշխարհային մեծ հաղթանակի զրոշը ձեռքիս, ամբողջ կրճքով կազաղակեմ.— Վոդյու՛ւյն քեզ, մեծ Ռուսաստանի աշխատավոր ժողովուրդ, վոդյու՛ւյն քեզ մարդկութեան լուսատու փարոս...

... Ու իմ վաստակավոր վոսկոբներս ու ձյունի պես ձերմակ մազերս հանգիստ կառնեն այնտեղ լեռան բարձր գագաթին—այնտեղ, վեհութեան ու ազատութեան կրճքում... ու իմ խոհերը ու հոգուս ազատ թռիչքները կը սլանան, կը թռչեն հեռուն-հեռուն, անհուն տիեզերքի ամեն մի մութ խոշոր, ամեն մի մոռացված անկյուն...

1925 թ.

ԲԵՌՆԱԿԻՐ ՀԱՄԲՈՆ

Խնչպես եղավ, վոր Համբոն բեռնակիր դառավ—ինքն ել Հգիտեր:

Փոքրությունից մտավ արհեստ սովորելու. վարպետը ծեծեց դուրս արավ. դուքանի աշկերտ եղավ. այնտեղից ել դուրս շպտեցին:

Մեծացավ փողոցում, դառավ փողոցի իսկական տղա:

Յերբ ուշքի յեկավ, փալանն առավ ուսը, ընկավ բեռնակիրների շարքը, ու այդ որից, հաշտված իր վիճակին, տանում ե իր չարքաշ կյանքը:

Այժմ ել բեռը շալակին գնում եր...

Մինչև յե՞րբ —ինքն ել Հգիտեր...

Անողոք կյանքը կարծես ընդմիշտ դատապարտել էր նրան լինել բեռան տակ ե գուցե այնտեղ ել փչեր իր վերջին շունչը:

Քրտինքը կաթ-կաթ ծորում էր յերեսից, վիզը ձգած դեպի առաջ, դողդող քայլերով շարժվում էր. նա գնում էր բեռնակիր սալապանի յետևից:

Խիստ-խիստ հայեց ձիուն. ինչ տարբերություն իրա ե այն սպիտակ ձիու մեջ...

Յեթև իրեն ել մտրակեն այնպես յերեսին, գըլ-խին, աչքերին ու դարմանով լի պարկը կախեն վզին...

Ահա յերեսան գալիս ե. նա քաղցած ե, հաց ե ուզում:

Նա մայր չուներ, մայրը տանջվեց, տանջվեց — չը-
գիմացավ ու մեռավ. իսկ ինքը ինչո՞ւ և ապրում...

— Հայրիկ, հաց:

— Ջան, բալիկս, մի փոքր ել համբերիր, ես շու-
րակն ել տեղ հասցնեմ:

Յերեխան գոհ է. հայրը հաց կառնի, սպիտակ
լավաշ: Նա հանդարտ քայլում և հոր յետևից:

Ինքն ել կը մեծանա, հայրը նրա համար մի
փոքրիկ փալան կը կարի, ինքն ել հոր պես մեծ-մեծ
կապոցներ կը շալակի, կը բարձրացնի ատտիճան-
ներից վեր...

Մտան աղմկալից փողոց. կառքերը իրար յետևից
գնում են անվերջ: Յերեխան, սարսափահար, ամուր
քաշում և հոր փեշը:

— Կանգնիր, կանոք և զալիս:

Հայրը անխռով անցնում և առաջ:

Տեղ հասան, բեռը իջեցրին: Քրտինքը սրբեց,
ճակատը արորեց: Սպիտակ ձիու ճակատն ել են շփում:
Հանգստանում են:

Ձին դարման և ուտում, իրենք սպիտակ լավաշ:
Ինոնակիրն ու ձին հոգնած աչքերով նայում են
իրար և համր ու լուռ կարծես խոսում են...

— Շատ և համեղ քու դարմանը, ձիւ ընկեր:

— Իսկ քո սպիտակ հացը:

— Համեղ է, բայց չենք կշտանում. իսկ դո՞ւ:

— Յես միշտ ուտում եմ, յերբ պարկումս դար-
ման կա:

— Յե՞վ քու պարկը միշտ լի՞քն և լինում...

— Այո, յերբ բեռան տակն եմ...

— Շատ եր ծանր ես որ քու բեռը, ձիւ ընկեր:

— Հազիվ եյի վոտքերս շարժում:

— Իսկ դո՞ւ:

— Յե՛ս... քիչ եր մնում բեռան տակ մեջքս կո-
տրվեր:

— Յեթե քու եզ յերկար մեջքը իմս լինե՛ր...

— Յեթե քու ալզ յերկու ձեռքը տային ինձ,
միայն թե մտրակը...

Մտրակը...

— Այո, տեսնում ես. նա արդեն շարժվում է...

«Բավական է, հանգստացաք, վերկացեք», գոռում է նա:

Ձին գլուխը պարկից հանեց, Համբոն ել փալանն
առավ ուսը. բեռները շարան-շարան թափվում ու ամ-
բարվում են պահեստներում:

Մութը կոխեց, ամեն ինչ լուց: Ձին իր ախո-
ռում, բեռնակիրը սրահում հանգստանում են:

Յերեխան քնած է, բայց Համբոն դուռ մտած-
մունքներով պաշարված, մախաթը ձեռքին կարկա-
տում է իր փալանը...

Փալանը բեռան տակ տրորվել, մաշվել է, բայց իր
մեջքը վնդան ամուր է. վողնաշարը, ուսերի վոտ-
կորները... յերկաթ են դառել...

Հետեյալ որը կյուրակի յե, ձին հանգստանում է,
բայց Համբոյի համար ազատ որ չկա:

Կույսը չբացված՝ մի կողովը մեջքին, մյուսը թեկն
առնւմ — շտապեց շուկա:

— Մշակ, մշակ, կանչեց նրան մեծատան խոհա-
րարը:

Շուկան լի յեր ամեն տեսակ մթերքներով: Անց-
նում եյին նրանք խանութից խանութ ու կողովները
կամաց-կամաց լցվում եյին: Մսեղեն, ձգնեղեն, հնդկա-

հավեր, միրգ... Ինչ ասես, վոր չեւ շալակել ու կոնեւրն ասել Համբոն:

Սոհարարի յետեից գլխակոր քայլում էր: Յերակները ուռել էյին յերեսին, մկանները ձգվել, վոտքերը ծալվում էյին բեռան տակ, բայց դեռ դիմանում էր:

Մի վայրկյան կանգ առավ: Բեռով հենվեց պատին, ամբողջ կրծքով ազատ շունչ քաշեց ու նորից շարունակեց իր ճամբան:

— Ծանր է հա, բեռդ, բիձա, նկատեց խոհարարը...

Համբոն լուռ էր. քաղցը, հոգնածությունը, բեռան ծանրությունը ընկճել էյին նրան:

Սոհարարը բաց արավ մեծ դարպասի դուռը, վորապտույտ սրահանցքերով հասան յերբորդ հարկի աստիճաններին. հանկարծ տչքերը մթնեցին ու նա չիմացավ ինչ պատահեց իրեն հետ...

Յերբ ուշքի յեկավ, ամեն ինչ հավաքել էյին:

Սոհարարը դատարկ կողովները գլխովը տվեց ու դուրս արավ:

Մոլոր ու վհատ կանգնած էր նա փողոցում քայլացած:

Նայեց շուրջը. կյանքը յեռում էր: Գարուն էր, բնությունը արթնացել, ծառերը ծաղկել ու թռչունները իրար էյին խառնվել:

Ինչո՞ւ... մի բողոքի, մի ներքին վշտի ու կսկծի հառաչանք դուրս թռավ նրա կրծքից...

Ո՞ւմ հայտնե՞ր իր վիշտը...

Քայլերը ուղղեց դեպի տուն, կողովները գրեց մի անկյուն, փախնը հանեց ուսից, մոտեցավ յերեխայի

կողինքին. նա դեռ հանգիստ քնած էր:

Մտավ ախոռը, այնտեղ մարդ չկար. ձին էր մենակ դատարկ պարկը գլխին կանգնած. նա ականջները սրեց, տխուր ու մոռյլ նայեց Համբոյին:

Յեվ կարծես յերկուսն էլ այդ համբ լուսթյան մեջ զգում, իրար հասկանում էյին...

Համբոն մոտեցավ, գրկեց ձիու գլուխը, և մարդկանցից հեռու, ախոռի այդ խուլ անկյունում, դառը հեկեկում էր: Թափվում էր և ձիու աչքերից պղտոր հեղուկը...

... Հայրիկ, հաց... լավեց յերեխայի աղեկտուր ձայնը... ու ամեն ինչ լուց:

1922 թ., ոգոստ.

ԳԻՇԵՐԱՊԱՀ

Քաղաքը ներհում էր: Մութն էր ամեն տեղ, մռայլ ու համր. միայն գիշերային խավարի մեջ մերթ-ընդմերթ լավում էր պահակների թախճոտ սուրոցները, ու նորից լուռ, քարանուռ ամեն ինչ:

Մեծ փողոցներից մեկի անկյունում, վհատ ու հուսահատ, անցուղարձ էր անում գիշերվա «հասա» Սեթոն:

Նա կարծես տաղտուկը փարատելու համար դիմեց մայթի վրա պառկած փողոցի միակ կենդանի արարածին:

— Քանի տարի յե, վոր դու այս պատի տակ կուշ ես գալի ու գիշերները լուսացնում:

— Դու ֆուգատում ես, յերեկ քաղցած ես. արի կիսենք իմ ունեցածը, մոտեցիր, մի վախենալ, չե՞ վոր ես որվանից դարձել եմ քու ընկերը:

— Տեսնում եմ, դողում ես, յերեկ մրսում ես. ձյուն ե, քամի, սառնամանիք... հենվիր այստեղ, կողքիս, պատը կը պաշտպանե մեղ յերկուսիս ել:

— Դու ամեն ինչ հասկանում ես, ավելի քան մենք, մարդիկս. ինչ ես աշխատեմ թախճոտ նայում ինձ, յերեկ դու ել ես խղճում ինձ, վոր յեկել քու պաշտոնն եմ կատարում: Մի խղճալ... մի օտիպիլ, վոր քո առաջն ել ստորանամ, չե՞ վոր դա այնքան ծանր ե ինձ համար:

— Պոչդարթում ես, յերեկ համաձայն ես ինձ հետ: Բայց յես ուրիշ ճար հունեյի. գնացի «Աշխա-

տանքի» տունը. անգործ եմ, ասացի, աշխատանք, պարագմունք տվեք: Շատ եմ գնացել-եկել... խնդրում եմ...

Խիստ-խիստ նայեցին վրաս:

— Տգիտության մեջ մեծացել, յեկել գործ ես խնդրում. գրել-կարդալ գիտեմ:

— Յեթե գրել-կարդալ գիտենայի, այստեղ չեյի գալ:

Չգիտեմ ինչու սուտ խոսեցի. յես շատ թե քիչ գրագետ եյի:

Նրանցից ամենամեծը մոտեցավ ինձ, խիստ քրն-նակա՛ն նայեց ինձ:

— Զրանցքում ծառայել եք, կարծես յես ձեզ ճանաչում եմ:

— Անուն-ազգանունդ:

— Նորից ստեցի:

— Ուրեմն վոշ մի արհեստ չգիտեք:

— Քանի տարեկան եք, ի՞նչ աղբից:

— 56. ազգս ել ասացի:

Նայեցին յերեսիս, խոսեցին իրար հետ և վճռեցին.

— «Հասա» պիտի լինես:

— Հասա՞մ, ի՞նչ ե գա:

— Խանութների գիշերվա պահապան, հսկիչ: Արթուն պիտի մնաս, նայես, վոր գողություն չը պատահի. հեշտ գործ ե:

— Բայց դա ավելի շուտ մի լավ գամփուր...

— Խանութի տերերը մտրդ են պահանջում, և պայտանները շատ ե լավ:

— Տասը խանութ ե, և վոր գլխավորն ե՞ նրանք քեզ կը կերակրեն հերթով, յերեկ մի քիչ ել փող կը տան:

— Յեթե կարելի չե մի ուրիշ պաշտօն. քար կը քաշեմ, կիր, ավաղ կը շաղախեմ. վորեւե սե աշխատանք... այդ բոլորը սիրով կը կատարեմ, բայց այդ շան գործից ինձ ազատեցեք:

— Միակ քեզ հարմար գործը դա յի:

Ճարահատյալ համաձայնվեցի:

Չգիտեմ ինչո՞ւ, հիշեցի իմ մանկությունը... յերբ դեռ փոքր յերեխա եյի, գյուղում մեր շները մի հատ մեծ գուռ ունեյին, յերբ լափը լցնում եյինք աշնտեղ, նրանք վրա եյին ընկնում ու միասին լակում եյին:

Յես նայում եյի ու դարմանում. միթե այդչափ քաղցած կարելի չե լինել: Այժմ ինձ վիճակված ե տաւր գուռ ունենալ ու նույնչափ քաղցած լինել...

Այսօր, յերբ իրենք ճաշեցին, հերթով մնացած թիքա-բըդուշը ածեցին առաջա ու յես նույն ագահությամբ վրա ընկա...

— Չքնես, արթնո՛ւն կաց, ամբողջ գիշերը հըս-կիր, լուսացրո՛ւ փոտիդ վրա, պատվիրեցին նրանք: Չմոռացան և քու մասին. «շուն ել ունենք աշնտեղ» — ավելացրին նրանք, տես, նրա փայն ել պահեցեր:

Չե՞ վոր քու ականջները աշնքան սուր են, քու հոտառությունը զարգացած... ոգնիր ինձ. յեթե նրանք — գողերը գան, յես իմ մահակով, դու քու ժանիքներով: Իսկ յեթե ատրճանակի մի գնտակով վերջ տան իմ կյանքին, վռչի՛նչ, դու կը հաջես, աղ-մուկ կը հանես ու իմաց կտաս տերերին:

— Այ, տեսնո՞ւմ ես սովերներ, ահա և վոտքերի ձայներ, յերեք հոգի յեն... Ի՛նչ ես պոչդ շարժում. նրանք գողեր են:

— Ե՛յ, հեռացեք, ես տաս խանութն ել իմն ե. չմոտենա՛ք, անցե՛ք:

— Տեսա՞ր, սուս ու փուս հեռացան: Իսկ դու պոչդ նորից շարժում ես... Ի՛նչ ե, ասում ես, վոր նրանք աղքատներ եյին, փողոցի շրջմուխներ. ավելի վատ, քաղցած են, հասկանո՞ւմ ես. իսկ քաղցածը ինչ տես կանի...

Չե՞ վոր մեր խանութները ուտելիքներով լիքն են ու աշնքան համեղ, գայթակղեցուցիչ բաներ կան աշնտեղ...

— Ինչո՞ւ գնացին. ճիշտ վոր գողեր չեյին, կը խոսեյինք իրար հետ. դու լսում ու մենակ նայում ես աչքերիս. աշնքան թախիժ կա հայացքիդ մեջ...

Ճիշտ ե, դու յես միակ արարածը, վոր ինձ հասկանում ես. բայց չե՞ վոր նրանք մարդիկ եյին...

Տեսնո՞ւմ ես, եկել, քեզ ընկերացել եմ, սովից չմեռնելու համար միայն:

Ի՛նչ անպետք մարդ եղա ես այս աշխարհի համար:

Ինքս ել չգիտեմ ո՛ւր պետք ե գնեմ իմ տանջված գլուխը... ինչի՞ համար եմ ապրում...

Ամեն գիշեր պետք ե փետանամ այս մայթին, ցեխի ու տիղմի մեջ, վորպես զի նրանք աշնտեղ մահ-ճակալի նուրը անկողնում հանգիստ քնեն — վայելին իրենց փարթամ կյանքը...

Յուրա ե, սառնամանիք. մըսում եմ. սեղավիր ինձ, թող մեր ճակատագիրն ել այսպես անցնի...

Շունն ու մարդը դառել եյին մտերիմ ու հարա-գատ: Սառնամանիք ու յերկար սե գիշերներ շատ եյին

լուսացրել նրանք միասին. բայց մի յերեկո հասան յեկավ ու ինչ զարմանք, շունը իրա տեղը չէր:

— Նուրի, Նուրի, կանչեց նա, բայց ձայն չկար... ծանր էր Սեթոյի համար. միակ արարածը, վորը թե՛ ընկեր-խոսակից էր, թե՛ պաշտպան ու մխիթարիչ:

— Նուրի, Նուրի, կանչեց նա նորից:

Լուռ էր շուրջը. վնչ մի ձայն: Ուր կարող է լինել...

— Յեթե ցերեկը «շուրջկալի» ժամանակ նա էլ ընկած լինի ցանցի մեջ, մտածեց Սեթոն. բայց նա այնքան զգույշ էր և ամեն ինչ հասկանում. թակարդ ընկնող պտուղ չէր Նուրին, մխիթարում էր ինքն իրեն:

Գիշերը կես էր լինում, բայց շունը չկար:

Իսկ յեթե մտազործները.. նա սարսափեց այդ մտքից: Շտապ քայլերը ուղղեց դեպի շուկան, բայց այդտեղ էլ վոչինչ չկար: Հուսահատ վերադառնում էր, յերբ ականջին հասավ մի խուլ վնգստոց...

Նուրի, Նուրի գոչելով քայլերը արագացրեց դեպի ձայնը:

Շունը վերավոր ընկած էր մի խանութի առաջ, փոսի մեջ և ամբողջ մարմնով դողում էր: Սեթոյի կանչին նա մի ճիգ արավ, ուղեց վտտի կանգնել, բայց նորից ընկավ ֆեգստալով:

Սեթոն առավ նրան իր գիրկը և փաղաքշելով բերեց իր խանութների առաջ:

Վերքը գլխիցն էր և շատ ծանր. ինչ աներ, ինչով փաթաթեր. միակ յեկքը հագի հին բաճկոնն էր. հանեց, փաթաթեց խնամքով:

Շունը դողում էր, դողում էր և ինքը, ցուրտ էր, սառնամանիք:

Կուչ եկավ, կսկավ շանը. դուր մտքեր պաշարեցին նրան... Կարծես այլևս ցուրտ չէր զգում, անուրոշ թմրություն պատել էր նրան, աչքերը փակվում էլին:

— Քնիր, Նուրի, հանգստացիր, յես էլ կը քնեմ...

Փողոցում ամեն ինչ լռեց: Շունը այլևս չէր ֆեգստում, չէր լավում և Սեթոյի ձայնը:

Լուսացավ...

Յեկավ խանութի տերը և նկատելով, վոր փեղկերը դեռ փակված են, բարկացած վտտով հրեց Սեթոյին:

— Ի՞նչ ես շնթուել, վերկաց, փեղկերը բաց. անպիտան:

Սեթոն անշարժ էր:

Տերը կատաղի գոռալով նորից հրեց:

Շունը բաճկոնի տակից գլուխը հանեց, ֆեգստաց. այնքան ցավագար, և սկսեց հաջել տիրոջ վրա:

Տերը նոր զգաց, վոր Սեթոն սառել, փետացել և:

Փողոցի սե կառքը յեկավ և տարավ Սեթոյի սառած մարմինը, ու ամեն ինչ վերջացավ:

Խանութները բացվեցին, առևտուրը սկսվեց. կյանքը յիտում էր. միայն շունն էր, վոր դեռ ֆեգստում էր ու աչքերից թափում կաթիլ-կաթիլ պղտոր հեղուկ...

1922 թ., սգոստ.

ՓՈՔՐԻԿ ԵՎԴՈՆ

Վաղ առավոտվանից Շողերը վազեց ծաղկանոց։
Եղ որվա համար, մեծ հանդիսին, նրան հարկավոր էր
շքեղ ու գեղեցիկ մի ծաղկեփունջ։

Վոզեվորված յերգում, խաղում, թռչկոտում էր
նա ծաղիկների մեջ։

Ահա վարդի թփերը. նա ջուկեց ընտիր ու բողբոջ
կոկոնները, անցավ ծաղիկների շարքը—շուշան, մեխակ,
համիկ, ապա կանաչ թավշի մեջ՝ ծառի կոճղին նստեց
ու սկսեց խնամքով փնջել հավաքած ծաղիկները։

— Մայրիկ, տես վորքան գեղեցիկ է, ես որվա
հանդիսի համար եմ հավաքել։

Մայրը այդ որը տխուր էր. թախծալից նայեց
նա ծաղիկներին, ապա աղջկանը առավ գիրկը, սեղմեց
կրծքին ու լուռ սկսեց հեկեկալ։

— Մայրիկ ջան, ինչ է պատահել, ինչո՞ւ յեռ
լալիս։

Մայրը աչքերը սրբեց ու հեկեկանքը զսպելով,
դարձավ աղջկանը.

— Դու մեզ չես թողնիլ, չե՞, Շողեր... յեթե մեր
տունը գա մի մարդ ու ասե, վոր դու իրա աղջիկն ես։

Յերեխան աչքերը լայն բացած՝ նայում էր մորը,
փոխինչ չըմբռնելով նրա ասածներից։

— Լսի՛ր, Շողեր, դու այժմ 12 տարեկան խելացի
աղջիկ ես ու ինձ գուցե կարողանաս հասկանալ... Մոտ
տասը տարի սրանից տոաջ ապրում էլինք մենք նով-

թալին քաղաքում։ Իմ տոաջվա ամուսինը և քու հայրը
աշխատում էլին Շապիդանովի գործարանում։

— Իմ հայրը, դարմացած հարցրեց աղջիկը։

— Այո, քո խակահան հայրը։

Յերկուսն էլ բանվոր-աշխատավորներ էլին... Են
ժամանակ գաղտնի, հեղափոխական ժողովներ էլին
լինում. նրանք մասնակցում էլին այդ ժողովներին։

Մի անգամ մեծ գործադուլի ժամանակ իմ ամու-
սինը խառնակության մեջ սպանվեց, իսկ ընկերոջը
բանտարկեցին ու արքորեցին Սիրիը՝ ասաժանակիր
աշխատանքի։

Նրա կինը—քու խեղճ մայրը, վորին դու ան-
չափ նման ես, ընկավ ծանր ու անտանելի կացության
մեջ։ Ինչ ուներ ծախեց և վերջը թոքախտից մե-
ռավ։

Դու հաղիվ 3 տարեկան դալկացած ու մաշված
յերեխա էլիր, յերբ քեզ վերցրի ինձ մոտ։

Քո խակահան անունը եվդո՞ն յե և ազգով վրա-
ցուհի յես։

Մայրդ իր վերջին շնչին կանչեց ինձ իր մոտ...
քեզ եմ հանձնում իմ վորբացած ու անբախտ եվդո-
նին... հազիվ շշնջացին նրա շրթերը, ու հավիտյան
փակվեցին նրա այնքան տանջված աչքերը...

Յերեխան ամբողջ մարմնով ցնցվեց ու արտաս-
վալից աչքերով նայում էր մորը։

— Յես սրտով ուզում էլի մի աղջիկ ունենալ ու
անվանել նրան Շողեր. քեզ ընդունեցի իրբև հարա-
զատ իմ յերեխային և անվանեցի Շողեր։

Սրանից մի քանի տարի առաջ, հոկտեմբերյան մեծ
հաղթանակի շնորհիվ հայրդ ազատվում է Սիրիից ու

հենց այդ որից սկսում է վորոնել քեզ: Խեղճը անցնում է քաղաքից քաղաք, ամեն տեղ փնտրում է իր եվդոյին, բայց վոչ մի տեղ չի գտնում նրան:

Յերեկ, յերբ դու գեռ ուսումնարանումն եյիր, նա յեկավ ինձ մոտ. աղաչում, խնդրում եր, վոր յես մի լուր տամ իրեն իր աղջկա՝ Եվդոյի մասին: Բայց յես... ստեցի... խաբեցի նրան... ասացի, վոր աղջիկդ մեռավ իր մորից առաջ: Նա հավատաց ինձ:

Աչքերը մի պահ կատաղությունից փայլեցին, շրթունքները դողացին, բուռնցքները սեղմած՝ արցունքներ թափելով նա դուրս վազեց տնից:

Այդ աշնպես հանկարծակի յեղավ, վոր յես չկարողացա իմանալ նրա հասցեն, գոնե նրա ուր լինելը...

Ու յերբ դու ծաղիկները ձեռքիդ, ուրախ ու դվարթ ներս մտար, հեկեկանքը ինձ խեղդեց...

Բայց խաբել է քեզ՝ յես ույժ չունեցա...

Եվ այս կարմիր որերին, յերբ ամենքը տոնում են մեծ հաղթանակի ամենավսեմ տոնը, վորին զոհ գնաց քո մայրը և աշնքան տոտապանքներ կրեց քո հայրը, յես աշնքան ստոր, անազնիվ վերաբերվեցի դեպի նա...

Յերբ ուշքի յեկա, վաղեցի նրա յետևից. հարկավոր եր մի բառ ասելի նրան... բայց յես սոսկացի... աչքերս մթնեցին, լեզուս կապ ընկավ. — Վիկենտի... Վիկենտի... հազիվ շնչացի յես նրա յետևից...

Նա չլսեց: Աշնքան ծանր եր նրա վիշտը...

Կարծես կանգնած գեռ նայում է ինձ, իր տանջալից ու թախծալի հայացքով...

— Եվդո, իմ փոքրիկ եվդո, խոսիր. դուցե մա-

տաղ, անարատ հոգուդ մեջ ինձ պախարակում ես. տա, յես արժանի յիմ...

— Մայրիկ, արցունքների մեջ գոչեց Շողերը ու ընկավ մոր գրկից... յերկուսն էլ լալիս եյին...

Դուռը բաղխեցին:

Մայրը սարսափահար մոտեցավ պատուհանին:

... Նա յես... աղաչեա էլ գիտեյի... անցեր... անցիր, բալիկս, մյուս սենյակ... բայց... վոչ... սպասիր. յես այլևս ույժ չունեմ... թո՛ղ... թող դա...

Դուռը բացվեց. ներս եկավ շիկահեր, բարձր, հաղթական հասակով և գեռ յերեսասարդ մի տղամարդ:

— Ներեցեք, վոր նորից անհանգստացնում եմ ձեզ. ինձ ասացին, վոր իմ ընտանիքին միակ մտերիմ մարդը դուք եք յեղի և մեծ խնամք տալիս նրանց այն նեղ որերին: Յերեկ ես կոպիտ վարվեցի: Այնքան հուզված եյի, վոր ինձ կորցրել էյի... ներեցեք ինձ... թույլ տվեք գոնե սեղմելու ձեր ձեռքը ու իմ խորին շնորհակալությունը հայտնելու...

Նա գլուխը խոնարհեց ու ձեռքը մեկնեց գեպի կրնը:

— Սպասեցեք... Վիկենտի... յես ձեզ... յերեկ... ձիշտ չասացի, հուզված՝ հազիվ արտասանեց նա:

Շողերը, վոր քարացած նայում էր այդ անծանոթին, հանկարծ, ուշքի գալով, վաղեց դեպի նա, «հայրիկ, հայրիկ» բացականչելով:

— Յերեկ յես խաբեցի ձեզ... յես սարսափում էյի, վոր պիտի զրկվեմ իմ Շողերից... իմ անսահման սերը կուրացրել եր ինձ և յես աշնքան ստոր վերաբերվեցի...

— Հայրիկ... չե՞ս լսում. յես քո եվդոն եմ... քու փոքրիկ աղջիկը, վորին դու վորոնում ես...

Վիկենտին, վոր մինչ այդ շվախ կանգնած էր, հանկարծ խորը թափանցող հայացքով նայեց աղջկանը ու մի ակնթարթում գիրկն առավ նրան և հուզված, համարյա կիսախեղագար, սկսեց անվերջ համբույրնելով ծածկել նրա յերեսը. ապա բարձրացրեց աղջկանը վեր, նորեկ առավ գիրկը. քրքջում ու կրկին խենթի պես նայում էր յերեսին... Եվդո, դե՛ւ ես, ճի՛շտ ե... դե՛ւ ես իմ փոքրիկ եվդոն...

— Այսքան յերջանկություն կարելի՞՞ յի միանգամից ունենալ տիկին...

Նա համբուրում էր նույն կատաղությամբ և կնոջ ձեռքերն ու մատները...

Յերեքն էլ արտասովում էին, յերեքի աչքերիցն էլ թափվում էին յերջանկության ու հուզմունքի արցունքներ...

1925 թ.

Ց Ա Ն Կ

	Եջ
1) Զապետի բանվորը	3
2) Հունվարի 9-ը	6
3) Բեռնակիր Համբոն	11
4) Գիշերապահը	16
5) Փոքրիկ եվդոն	22

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0363059

50800

գրք - 1

20

Գինն է 20 Կ.

Կ . 2-80
50